

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХИСТУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО УМИСНЕ ВБИВСТВО

SOME ASPECTS OF METHOD OF PROFESSIONAL PROTECTION IN CRIMINAL PROCEEDINGS OF MURDER

Іваницький Я.О.,

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена розгляду окремих питань методики професійного захисту у кримінальних провадженнях про умисне вбивство. Спираючись на аналіз наукових джерел та судової практики, автор характеризує основні структурні елементи досліджуваної методики. Також виокремлено низку закономірностей, що притаманні діяльності адвоката-захисника у кримінальних провадженнях про умисне вбивство.

Ключові слова: криміналістична методика, методика професійного захисту, адвокат-захисник, закономірності, кримінальне провадження, умисне вбивство.

Статья посвящена рассмотрению отдельных вопросов методики профессиональной защиты по уголовным производствам об умышленном убийстве. Основываясь на анализе научных источников и судебной практики, автор характеризует ведущие структурные элементы исследуемой методики. Также выделены закономерности, присущие деятельности адвоката-защитника по уголовным производствам об умышленном убийстве.

Ключевые слова: криміналістическая методика, методика профессиональной защиты, адвокат-защитник, закономірності, уголовное производство, умышленное убийство.

The article is devoted to the research of certain problematic aspects of the method of professional protection in criminal proceedings of murder. It is established that this method of professional protection, as well as any other criminalistics methods, inherent in a particular structure, key elements of which include: criminalistics characteristic of this type of criminal offense; definition of the priority general tactical tasks of protection at the stage of entering a lawyer-defender in the process; choice a typical defense position; establishment of circumstances the proof of which will help get the most favorable final court decision; definition of certain peculiarities realization of protection in these criminal proceedings. In this regard, each of the above components is described. At the same time, a number of regularities are distinguished, which are inherent in the activities of the lawyer-defender in these proceedings, namely: the content of the suspicion/accusation (court decision) and available to the side of protection materials of criminal proceedings in their relationship with the attitude of the client himself to content of the suspicion/accusation (court decision), constitute the basis for the choice of the protection side optimal protection position; the chosen protection position determines the main vector of further actions of lawyer-defender in criminal proceedings; the chosen protection position makes it possible for the side of protection to choice of a certain category of circumstances, the proof of which will help to obtain the most favorable for a defendant final court decision.

Key words: criminalistics method, method of professional protection, lawyer-defender, regularities, criminal proceedings, murder.

У наш час одним із найбільш резонансних видів кримінальних правопорушень у суспільстві є умисне вбивство. Майже щодня у засобах масової інформації можна почути повідомлення про вчинення цього кримінально-протиправного діяння в різноманітних куточках України. Красномовною в цьому питанні є статистика: Згідно з даними ГПУ за останні три роки в нашій державі за ст. 115 КК України було обліковано майже 20 000 випадків. Водночас із обвинувальним актом до суду скеровано 2 661 кримінальну справу [1], а судами першої інстанції ухвалено 2 588 вироків [2]. Згідно зі звітами про розгляд апеляційною інстанцією матеріалів кримінального провадження, розміщеними на офіційному веб-порталі «Сайт судової влади», за період з 01.01.2015 р. до 30.06.2017 р. судами апеляційної інстанції розглянуто апеляційні скарги на 1 836 вироків, ухвалених за ст. 115 КК України, з них 594 скасовано, 204 змінено [2]. Отже, під час здійснення правосуддя приблизно у 20% кримінальних проваджень за ст. 115 КК України допускаються порушення приписів чинного законодавства України, що здебільшого негативно впливають саме на законні права та інтереси підозрюваного/обвинуваченого. Це, своєю чергою, свідчить про надзвичайно велику необхідність у наданні підзахисним належної правової допомоги адвокатами-захисниками, якість якої не в останню чергу залежить від теоретичної підготовки правника, зокрема володіння ним знаннями про особливості практики розслідування та розгляду аналогічних справ. З огляду на окреслене вище, а також враховуючи сучасні реалії кримінального процесуального законодавства України, одним із головних принципів якого є змагальність сторін, необхідність розробки окремих методик професійного захисту, зокрема і у кримінальних провадженнях про умисне вбивство, є більш ніж очевид-

ною. Підтверджують це і самі захисники: так, згідно з відомостями, відображеними в авторефераті дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук авторства науковця О.О. Щербатих, 98% опитаних адвокатів ствердно відповіли на питання про необхідність розробки положень методик захисту від кримінального переслідування в злочинах окремих видів і категорій [3, с. 5].

Як і для будь-якої криміналістичної методики розслідування певного виду кримінального правопорушення, одним із першочергових завдань під час розробки методики професійного захисту, зокрема і у кримінальних провадженнях про умисне вбивство, є визначення її структури. Ця проблематика, як показує аналіз криміналістичної літератури, є малодослідженою та висвітлена у роботах лише кількох науковців. Серед них найбільш детально це питання розглянуто українською дослідницею Т.В. Варфоломеевою. Так, в її авторефераті дисертації на здобуття вченого ступеня доктора юридичних наук зазначено, що з урахуванням криміналістичної спрямованості роботи адвоката-захисника у кримінальній справі, у найзагальніших рисах структура методики захисту матиме такий вигляд: визначення тактичних завдань захисту на етапі вступу захисника у процес; вибір типової правової позиції захисту з урахуванням конкретних слідчих (судових) ситуацій; аналіз криміналістичної характеристики відповідного виду кримінального правопорушення з позиції захисту; встановлення кола обставин, що підлягають з'ясуванню для вирішення завдань захисту на кожному етапі розслідування і судового розгляду; визначення оптимальної послідовності дій захисника на кожній стадії кримінального судочинства; корегування дій захисника у зв'язку зі змінами позиції підзахисного; виявлення специфіки застосування тактичних прийомів з урахуванням специфіки захисту

щодо окремих видів і груп кримінальних правопорушень; встановлення меж і форм взаємодії захисників у групових справах, зокрема за наявності суперечних інтересів обвинувачених [4, с. 36].

Дещо інша структура окремої методики захисту в кримінальних провадженнях відображена у сучаснішій роботі – підручнику «Криміналістика. Академічний курс», одним зі співавторів якого є уже згадувана нами професор Т.В. Варфоломеева. Зокрема, тут йдеться про такі елементи: 1) встановлення обставин предмета захисту, тобто обставин, які належить довести чи спростувати адвокату-захиснику для вирішення завдань захисту на кожному з етапів провадження у справі для досягнення його кінцевих цілей; 2) аналіз криміналістичної характеристики відповідного виду кримінального правопорушення з позицій захисту; 3) вибір типової правової позиції з урахуванням конкретної процесуальної (слідчої чи судової) ситуації; 4) визначення оптимальної послідовності дій захисника і можливість її корегування на кожній стадії кримінального судочинства чи його етапах; 5) виявлення особливостей застосування дозволених і не заборонених законом способів і засобів з урахуванням специфіки захисту у справах щодо окремих видів та родів кримінальних правопорушень [5, с. 372].

Як ми бачимо, оновлений перелік складових елементів структури окремої методики захисту є коротшим за попередній варіант, через виключення таких елементів: визначення тактичних завдань захисту на етапі вступу захисника у процес; встановлення меж і форм взаємодії захисників у групових справах, зокрема за наявності суперечних інтересів обвинувачених.

Такі зміни, на нашу думку, є дещо суперечливими. З одного боку, якщо ми ведемо мову про формування структури методики захисту, яку можна буде застосовувати адвокатом під час надання правової допомоги підзахисному у будь-якому кримінальному провадженні, зокрема і в тому, де наявний лише один підозрюваний/обвинувачений, то включення сюди такого елемента, як встановлення меж і форм взаємодії захисників у групових справах, у тому числі за наявності суперечних інтересів обвинувачених є, як мінімум, зайвим. Водночас необхідно не забувати і про ті карні діяння, де наявність кількох правопорушників є просто неможливою (наприклад – ст. 117 КК України: умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини). Отже, зміни в цій частині ми оцінюємо однозначно як позитивні.

Дещо іншою, на наш погляд, є ситуація з виключенням такого структурного елемента, як «тактичні завдання захисту на етапі вступу захисника у процес». Ми вважаємо, що під час вирішення цього питання доцільно враховувати загальні знання про криміналістичну методику, відповідно до яких остання базується на положеннях (досягненнях) криміналістичної тактики та криміналістичної техніки. Зважаючи на це, методика професійного захисту в кримінальних провадженнях щодо певних видів кримінальних правопорушень, однозначно будучи одним із підвидів криміналістичної методики, також повинна мати в своїй основі відповідні положення криміналістичної тактики, а якщо бути точним – тактики професійного захисту. Крім того, такий структурний елемент методики професійного захисту, як визначення тактичних задач захисту на етапі вступу захисника у процес, зумовлює зміст та межі застосування інших елементів, зокрема встановлення обставин предмета захисту та вибір типової правової позиції. Поряд із цим необхідно зауважити, що вибрані на первинному етапі участі захисника у кримінальному провадженні тактичні завдання, можуть бути в подальшому відкориговані або змінені залежно від наявної процесуальної ситуації. Однак це, на нашу думку, аж ніяк не виключає необхідності їх визначення на етапі вступу захисника у процес.

Окремі аспекти структури методики захисту відображено також у працях іноземних науковців – О.О. Щербач

тих та В.Л. Кудрявцева. Перша, досліджуючи методику професійного захисту у кримінальних справах про навмисне заподіяння шкоди здоров'ю на стадії досудового розслідування, пропонує розглядати структуру такої методики як низку взаємозамінних та взаємодоповнюючих одна одну фаз, до яких належать: 1) підготовча фаза (аналіз криміналістичної характеристики умисного заподіяння шкоди здоров'ю; спеціальних знань; вивчення найбільш типових захисних ситуацій у справах про умисне заподіяння шкоди здоров'ю, вивчення практики професійного захисту у справах про умисне заподіяння шкоди здоров'ю тощо); 2) робоча фаза, що включає в себе діяльність щодо: а) професійного захисту під час порушення кримінальної справи про умисне заподіяння шкоди здоров'ю, а також діяльність, пов'язану з наданням юридичної допомоги свідку, що запросив адвоката для участі в своєму допиті, і особі, щодо якої здійснюються дії, пов'язані з примусом (наприклад, обшук, виїмка); б) методики участі захисника в слідчих діях; в) методики підготовки і подачі клопотань, скарг і заяв; г) методики збирання доказів і їх подання; 3) заключна фаза, що включає специфіку методики професійного захисту під час ознайомлення з матеріалами кримінальної справи [3, с. 9].

Інший вчений-криміналіст, В.Л. Кудрявцев, аналізуючи окремі проблеми удосконалення діяльності адвоката-захисника під час судового розгляду, виділяє такі елементи в структурі методики захисту на стадії судового розгляду кримінальних проваджень окремих видів злочинів: 1) обставини, що підлягають доказуванню у певній категорії кримінальних справ, і криміналістичну характеристику відповідного виду злочинів; 2) типові захисні ситуації, версії і планування захисником своєї участі на стадії судового розгляду кримінального провадження; 3) особливості участі захисника в доказуванні на стадії судового розгляду та в провадженні окремих слідчих дій із метою захисту прав і законних інтересів підсудного [6, с. 9].

Аналіз зазначених позицій вказує на те, що, попри відмінність за формою та сферою застосування, в їх основі лежать ті самі загальні елементи структури методики захисту, що були визначені Т.В. Варфоломеевою (обставини предмета захисту, криміналістична характеристика кримінального правопорушення, типові захисні ситуації тощо).

Враховуючи наведене, а також базуючись на власному погляді щодо структури методики професійного захисту у кримінальних провадженнях про умисне вбивство, спробуємо охарактеризувати її основні складники. Розпочнемо такий процес із розгляду двох обов'язкових та взаємопов'язаних, на наш погляд, елементів у структурі методики професійного захисту у кримінальних провадженнях про умисне вбивство:

– визначення першочергових загальних тактичних завдань захисту на етапі вступу адвоката-захисника у процес;

– вибір типової позиції захисту з огляду на наявну ситуацію та практику професійного захисту у відповідних кримінальних провадженнях.

Перш за все, зауважимо, що, на наш погляд, під час здійснення захисту в кримінальних провадженнях про умисне вбивство, першочерговими загальними завданнями захисника після його залучення, є: з'ясування суті пред'явленої підозри/обвинувачення та/або винесеного судового рішення; з'ясування ставлення підзахисної особи до пред'явленої підозри/обвинувачення та/або винесеного судового рішення; ознайомлення з доступними матеріалами кримінального провадження, чинним законодавством та відповідною судовою практикою.

Першочерговість цих завдань зумовлена тим фактом, що саме від їх вирішення залежить подальший вибір та узгодження типової позиції захисту, а отже, весь подальший процес організації та здійснення адвокатом своєї

професійної діяльності в межах наявного кримінального провадження. Наведемо простий приклад: 1 варіант – особу підозрюють/обвинувачують у вчиненні умисного вбивства. Сам підзахисний не визнає себе винним, а аналіз доступних для ознайомлення матеріалів справи, чинного законодавства та судової практики у своїй сукупності дають підстави вважати, що у правоохоронних органів не має необхідної доказової бази для доведення вини підзахисного. Логічним із наведеного впливає вибір позиції захисту із невизнання вини підзахисного, що, своєю чергою, зумовлює спрямованість основної діяльності адвоката-захисника на спростування зазначеної підозри/обвинувачення; 2 варіант – особу підозрюють/обвинувачують у вчиненні умисного вбивства. Особа визнає себе винною, а з сукупного аналізу доступних для ознайомлення матеріалів справи, чинного законодавства та відповідної судової практики вбачається наявність у правоохоронних органів великих шансів для доведення вини особи. В такому разі логічним буде вибір позиції захисту із визнання вини підзахисного, а основна діяльність адвоката-захисника буде спрямована вже не на спростування зазначеної підозри/обвинувачення а на пошук та доведення обставин, які допоможуть підзахисному отримати найбільш сприятливе з можливих кінцеве судове рішення у справі (обставини, які пом'якшують покарання, обставини, які вказують на наявність підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності або від покарання та його відбування тощо). Зрозуміло, що обрані в таких варіантах позиції захисту є лише початковими та можуть у подальшому корегуватися залежно від змін у кримінальному провадженні. Однак навіть із наведеного ми можемо вивести певні закономірності в захисній діяльності адвоката, а саме:

- зміст пред'явленої підозри/обвинувачення (судового рішення) у взаємозв'язку зі ставленням самого підзахисного до змісту пред'явленої підозри/обвинувачення (судового рішення) та сукупним аналізом доступних для сторони захисту матеріалів кримінального провадження, чинного законодавства та відповідної судової практики становлять основу для вибору стороною захисту оптимальної для наявної ситуації позиції захисту.

- обрана позиція захисту зумовлює основний вектор подальших дій адвоката-захисника у кримінальному провадженні.

Окрім загальних завдань, під час здійснення професійного захисту у кримінальних провадженнях про умисне вбивство можна виокремити, звичайно, й окремі особливі завдання, що зумовлені різноманітними чинниками, як-от час (стадія кримінального провадження) залучення захисника, особливі обставини вчинення кримінального правопорушення, проведені слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, наявна доказова база тощо. Однак тут необхідно зазначити, що особливі завдання зумовлені індивідуальними особливостями кожного окремого кримінального провадження, таким чином, їх розгляд у межах розробки видової методики професійного захисту видається неможливим.

Наступним структурним елементом методики професійного захисту в кримінальних провадженнях про умисне вбивство є вибір типової позиції захисту з огляду на наявну ситуацію та практику професійного захисту у відповідному кримінальному провадженні. Аналіз наукової літератури та матеріалів кримінальних проваджень про умисне вбивство дають підстави стверджувати про наявність трьох основних позицій захисту: сторона захисту повністю заперечує наявність вини підзахисного у вчиненні кримінального правопорушення; сторона захисту повністю визнає наявність вини підзахисного у вчиненому кримінальному правопорушенні; сторона захисту визнає наявність вини підзахисного у вчиненні іншого кримінального правопорушення.

Перша позиція захисту відображена приблизно у 20% досліджених кримінальних проваджень. Як показує прак-

тика, її вибір зумовлений здебільшого позицією самого підзахисного за відсутності обґрунтованих підстав вважати зібрані на досудовому розслідуванні докази недостатніми для доведення вини останнього. Типовим прикладом такого є кримінальне провадження № 12016140350000087 (судова справа № 460/2108/16-к) про обвинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України. У цьому провадженні підзахисний повністю заперечив свою вину у вчиненні умисного вбивства, хоча у сторони обвинувачення була достатньо вагома доказова база (рапорт старшого інспектора, покази потерпілої, покази 4 свідків, 2 протоколи огляду місця події, висновок експертів за результатами проведення судово-медичної експертизи група, висновок експерта за результатами проведення судово-психіатричної експертизи тощо). Як наслідок, підзахисного було засуджено до дванадцяти років позбавлення волі [7]. Суд апеляційної інстанції підтвердив висновок суду першої інстанції щодо доведеності винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України. Поряд із цим було пом'якшено покарання до десяти років позбавлення волі з огляду на наявні в обвинуваченого захворювання, зокрема: наявність на момент вчинення кримінального правопорушення ознак органічного розладу особистості та поведінки внаслідок ураження головного мозку змішаного генезу (травматичного інтоксикаційного, судинного) з помірно вираженим психоорганічним синдромом; наявність на момент вчинення кримінального ознак хронічного алкоголізму. Вказане обґрунтування ухвали суду апеляційної інстанції, на нашу думку, підтверджує помилковість первинного вибору стороною захисту тактики невизнання вини замість тактики визнання вини та наголошення на обставинах, які допоможуть підзахисному отримати найбільш сприятливе з можливих кінцеве судове рішення у справі.

Друга позиція захисту також відображена приблизно у 20% досліджених кримінальних проваджень. Зумовлена вона, на наш погляд, насамперед, реалістичною оцінкою адвокатом та підзахисною особою зібраних правоохоронними органами доказів, що підтверджують вину останньої. У таких випадках основна діяльність адвоката-захисника закономірно спрямована на інформування суду про обставини, які допоможуть підзахисному отримати найбільш сприятливе з можливих кінцеве судове рішення у справі. Найчастіше такими обставинами є обставини, які пом'якшують покарання, які буде описано дещо пізніше. Типовий приклад наведеної вище ситуації наявний у кримінальному провадженні № 12017140350000520 (судова справа № 460/3025/17), де особа обвинувачувалась у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України. У цьому провадженні сторона захисту, реально оцінивши доказову базу сторони обвинувачення, дійшла обґрунтованого висновку про безперспективність заперечення вини, обравши натомість тактику визнання вини та каяття у вчиненому кримінальному правопорушенні. Наслідком було визнання підзахисної винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України та призначення їй покарання у вигляді семи років позбавлення волі [8].

Третя позиція – найбільш поширена у кримінальних провадженнях про вбивство та відображена приблизно у 60% випадків. В основному у таких провадженнях сторона захисту наголошує на відсутності у діях підзахисного умислу на вбивство та, відповідно, необхідності перекваліфікації його підзахисного за іншою статтею КК України. Також частими є випадки наголошення на перевищенні меж необхідної оборони.

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що аналіз кримінальних проваджень про умисне вбивство дає нам підстави говорити про переважну наявність більш сприятливого кінцевого судового рішення у разі часткового або повно-

го визнання вини стороною захисту, аніж у разі повного заперечення вини підзахисного. Вказане у поєднанні з порівняльною статистикою обвинувальних та виправдальних вироків спрямовує нас до думки про доцільність вибору стороною захисту позиції повного або часткового визнання вини у більшості кримінальних проваджень про вбивство.

Описуючи питання типових позицій захисту, ми частково зачепили наступний важливий структурний елемент методики професійного захисту у кримінальних провадженнях про вбивство – встановлення обставин, доказування яких допоможе отримати найбільш сприятливе для підзахисного кінцеве судове рішення. З цього приводу науковець Т.В. Варфоломеева вказує, що таких видів обставин є три: 1) обставини, з якими закон пов'язує реабілітацію або виправдання особи; 2) обставини, які звільняють особу від кримінальної відповідальності, покарання чи його відбудовання або пом'якшують відповідальність чи покарання; 3) обставини, що тягнуть за собою закриття кримінальної справи [5, с. 373].

Загалом погоджуючись із вказаною класифікацією, зауважимо, що, з огляду на обвинувальний характер українського правосуддя (понад 99% засуджених осіб та до 1% виправданих [2]), найчастіше на практиці зустрічається необхідність у виявленні та доведенні обставин із другої категорії. Лідерами серед них є обставини, які пом'якшують покарання, а якщо і їх конкретизувати – то це щире каяття та активне сприяння у розкритті злочинів. Аналіз кримінальних проваджень про умисне вбивство вказує на те, що їх частка становить приблизно 90% від усіх обставин, перелічених у другій категорії. Водночас необхідно зауважити, що покликання на такі обставини стороною захисту можливе лише у тих справах, де обрано позицію повного або часткового визнання вини у вчиненому протиправному діянні. Прикладом вказаного є кримінальне провадження № 12016140160000568 (справа № 439/1347/16), в якому стороною захисту було обрано позицію повного визнання вини із покликанням на обставини, які пом'якшують покарання. Зрештою, суд визнав такими обставинами щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину та надання допомоги потерпілій безпосередньо після вчиненого шляхом звернення до місцевого фельдшера [9]. Аналізуючи вказане, можна дійти висновку про існування певної закономірності, що полягає у такому: можливість посилання на обставини, які пом'якшують покарання, напряму залежать від вибраної стороною захисту позиції у справі.

Окрім обставин, які пом'якшують покарання, серед обставин другої категорії найчастіше на практиці зустрічаються покликання сторони захисту на обставини, які звільняють особу від кримінальної відповідальності. У цьому аспекті, насамперед, йдеться про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Як показує аналіз кримінальних проваджень у справах про умисне вбивство, доволі характерним для цього виду справ є тривале переховування особи від правоохоронних органів, що і сприяє спливу строку притягнення до кримінальної відповідальності. Прикладом наведеного є кримінальне провадження № 12012150300000010 (453/1194/16), в якому обвинувачений у вчиненні умисного вбивства переховувався від правоохоронних органів з 1998 р. Адвокат-захисник, не оскаржуючи кваліфікацію, посилався на закінчення строків давності. Як наслідок, суд визнав підзахисного винним у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України, призначив йому покарання у вигляді 12 років позбавлення волі, а також, на підставі ст. 49 та ч. 5 ст. 74 КК України, звільнив від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків притягнення до кримінальної відповідальності [10].

Ще одним елементом у структурі методики захисту у кримінальних провадженнях про вбивство є криміналіс-

тична характеристика цього виду кримінального правопорушення. На наш погляд, для адвоката, на відміну від правоохоронних органів, вона відіграє здебільшого допоміжну роль, зміст якої зводиться до порівняння обставин вчинення конкретного кримінального правопорушення із загальноприйнятою криміналістичною характеристикою цього виду кримінального правопорушення з метою формування власної внутрішньої позиції щодо винуватості чи невинуватості підзахисного. Зважаючи на викладене, а також враховуючи те, що криміналістична характеристика умисним вбивств уже неодноразово описувалась у працях вчених криміналістів, ми наведемо лише короткий зміст отриманих нами окремих результатів дослідження кримінальних проваджень про умисне вбивство. Так, найпоширенішим способом вчинення умисного вбивства є завдання жертві ударів ножом, іншими побутовими знаряддями (молотком, сокирою) або руками та ногами, що зустрічається у понад 90% випадків. Місцем вчинення кримінального правопорушення найчастіше є приміщення, в якому проживає жертва або вбивця. Щодо часу, то тут переважає вечірня пора. Характерною ознакою більшості вбивств є попереднє сумісне розпивання спиртних напоїв жертвою та убивцею. Щодо слідової картини, то вона містить найрізноманітніші елементи, найчастіше серед них наявні сліди рук та ніг на місці вчинення кримінального правопорушення, боротьби на місці вчинення кримінального правопорушення, ушкоджень на тілі та одязі як жертви, так і убивці, сліди від знарядь убивств на тілі та одязі жертви. Типовий портрет вбивці виглядає так: чоловік (приблизно у 90% випадків); вік від 30 до 50 років (приблизно у 60%); відсутність вищої освіти (у понад 90% випадків); наявність попередньої судимості (приблизно у 90% випадків); відсутність місця праці та/або місця навчання (приблизно у 80% випадків); перебування у стані алкогольного сп'яніння на момент вчинення кримінального правопорушення (приблизно у 70% випадків); наявність родинних зв'язків або попереднього знайомства із жертвою (у понад 90% випадків).

Типовий портрет жертви схожий: чоловік (приблизно у 60% випадків); повнолітній (понад 97% випадків); є родичем/знайомим убивці (понад 90% випадків); розпивав із правопорушником спиртні напої напередодні убивства (приблизно у 70% випадків).

Завершальним елементом у структурі методики професійного захисту у справах про умисне вбивство є тактичні особливості виконання адвокатом-захисником окремих дій під час здійснення захисту у вказаних кримінальних провадженнях. З огляду на проаналізовану нами практику, у цьому контексті ми вважаємо за необхідне звернути увагу на доведення стороною захисту відсутності в підзахисного умислу на позбавлення жертви життя, оскільки вказане впливає на кваліфікацію цього діяння за ст. 115 КК України. Як показують результати проведеного нами дослідження кримінальних проваджень про умисне вбивство, приблизно у половині випадків посилання сторони захисту на відсутність у дія обвинуваченого умислу на вбивство, вказане дало свої результати. Здебільшого суди перекваліфікують діяння обвинуваченого з ч. 1 ст. 115 КК України на відповідну частину ст. 121 КК України. Визначальними у цих випадках є позиція самого обвинуваченого щодо умислу та висновки судово-медичної експертизи щодо кількості, характеру і локалізації тілесних ушкоджень. Характерний приклад – справа № 442/7381/13-к, в якій обвинувачений не заперечував завдання потерпілому ударів ножом, однак заперечив, що ці удари завдавав із метою заповдіння смерті. Суд, врахувавши позицію обвинуваченого, висновки судово-медичних експертиз щодо кількості, характеру і локалізації тілесних ушкоджень, поведінку потерпілого та попередні відносини між потерпілим та обвинуваченим, дійшов висновку, що дії підзахисного, які органом досудового розслідування кваліфіковано за ч. 1 ст. 115 КК України як умисне вбивство,

необхідно перекваліфікувати на ч. 2 ст. 121 КК України [11]. Трапляються також поодинокі випадки перекваліфікації дій обвинувачених у вчиненні умисного вбивства на ст. 116 КК України (наприклад, у кримінальному провадженні № 12014140290000989) та на ст. 119 КК України (наприклад, у кримінальному провадженні № 12016140260000276).

Підсумовуючи окреслене, зазначимо, що з огляду на наявні теоретичні положення з розробки методик захисту в кримінальних провадженнях щодо певних видів кримінальних правопорушень, а також враховуючи аналіз сучасної практики здійснення захисту у кримінальних провадженнях про умисне вбивство, можна сформулювати окрему методику професійного захисту у кримінальних провадженнях про умисне вбивство, до основних структурних елементів якої належать: криміналістична характеристика цього виду кримінального правопорушення; визначення першочергових загальних тактичних завдань захисту на етапі вступу адвоката-захисника у процес; вибір типової позиції захисту з огляду на наявну ситуацію та практику професійного захисту у відповідних кримінальних провадженнях; встановлення обставин, доведення яких допоможе отримати найбільш сприятливе для підзахисного кінцеве судове рішення; визначення певних особливостей здійснення захисту у вказаних кримінальних провадженнях.

Поряд із цим, необхідно зауважити, що під час розробки методики захисту у кримінальних провадженнях про умисне вбивство можна виокремити низку закономірностей, що притаманні діяльності адвоката-захисника у цих провадженнях, а саме: зміст пред'явленої підозри/обвинувачення (судового рішення) та доступних для сторони захисту матеріалів кримінального провадження в їх взаємозв'язку зі ставленням самого підзахисного до змісту пред'явленої підозри/обвинувачення (судового рішення) становлять основу для вибору стороною захисту оптимальної для наявної ситуації позиції захисту; вибрана позиція захисту (повне визнання вини, повне невизнання вини; часткове визнання/не визнання вини) зумовлює основний вектор подальших дій адвоката-захисника у кримінальному провадженні (пошук та подальше пред'явлення доказів, які сприятимуть виправданню особи, та/або пошук та подальше пред'явлення доказів, які сприятимуть звільненню особи від кримінальної відповідальності, покарання чи його відбування або сприятимуть пом'якшенню відповідальності чи покарання тощо); вибрана позиція захисту зумовлює можливість вибору стороною захисту певної категорії обставин, доведення яких допоможе отримати найбільш сприятливе для підзахисного кінцеве судове рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистична інформація за 2015–2017 роки / Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
2. Форма № 1-1. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2015, 2016, 2017 роки. Судова статистика / Офіційний веб-портал «Судова влада України». URL: [https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/2016_zvit](https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/Sud_statustuka_Zvit_2015); https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2017
3. Щербатых Е.А. Методика профессиональной защиты по уголовным делам об умышленном причинении вреда здоровью (досудебное производство): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Воронеж, 2009. 27 с.
4. Варфоломеева Т.В. Организационні, процесуальні та криміналістичні проблеми захисту адвокатом прав підозрюваного, обвинуваченого, підсудного: автореф. дис. ... д-ра юр. н: 12.00.09. К., 1994. 40 с.
5. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров та ін. К.: Юрінком Інтер, 2011. 504 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk788735.pdf>.
6. Кудрявцев В.Л. Некоторые проблемы совершенствования деятельности адвоката-защитника на судебном следствии: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2002. 32 с.
7. Вирок Городоцького районного суду Львівської області від 03.03.2017 р. по справі № 460/2108/16-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65129705>.
8. Вирок Сихівського районного суду м. Львова від 06.10.2017 р. по справі № 460/3025/17 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69416656>.
9. Вирок Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 04.04.2017 р. по справі № 439/1347/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65761925>.
10. Вирок Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 23.02.2017 р. по справі №453/1194/16-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64908826>.
11. Вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 14.08.2017 р. по справі № 442/7381/13-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68257141>.